

УДК 336.717.3(477):339.137.2

Діденко І. В.
*аспірант кафедри банківської справи
Української академії банківської справи*

Didenko I. V.
*Postgraduate Student of Banking Department
Ukrainian Academy of Banking*

ОЦІНКА РІВНЯ КОНКУРЕНЦІЇ НА ДЕПОЗИТНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

THE EVALUATION OF THE COMPETITION ON THE DEPOSIT MARKET OF UKRAINE

Анотація. У роботі розглянуто актуальну в усьому світі проблему оцінки рівня конкуренції на прикладі депозитного ринку України. Наявність або відсутність конкуренції на ринку, а також її якісна характеристика є індикаторами розвитку ринкових відносин. Список існуючих моделей, за допомогою яких проводять оцінку рівня конкуренції, достатньо широкий, однак складність вибору тієї чи іншої моделі полягає у специфіці ведення банківської діяльності та наявності усієї необхідної статистичної інформації. Провівши детальний аналіз основних моделей оцінки рівня конкуренції, ми вирішили в даній роботі використати для дослідження вітчизняного депозитного ринку модель Барроса-Модесто. На нашу думку, саме ця модель є однією із найкращих, і одержані за її допомогою результати можуть бути адаптовані для України. Крім того, дана модель дозволяє оцінювати рівень конкуренції не лише на депозитному ринку банківської системи, але й на кредитному, що може стати цікавою основою для подальших наукових досліджень.

Ключові слова: банк, депозит, депозитний ринок, конкуренція, модель Барроса-Модесто.

Вступ та постановка проблеми. В умовах обраного Україною вектору євроінтеграції та в контексті розвитку глобалізаційних процесів, які відбуваються в сучасній світовій економіці, вимоги, що висувуються до вітчизняного бізнесу, стають все жорсткішими та вищими. На перший план тепер виходять не стільки кількісні показники діяльності економічних суб'єктів, скільки якість тих продуктів та послуг, які пропонуються ними на ринку. У зв'язку із цим загострюється конкурентна боротьба в усіх сферах економіки. Банківська система не є виключенням. Депозитному ринку як невід'ємній складовій банківського сектору також притаманні конкурентні процеси як зі сторони банків, так і з клієнтської сторони. Під кон'юнктуру будь-якого ринку мається на увазі не просто взаємодія між попитом і пропозицією, встановленими на ньому, а також рівень конкуренції, який виступає ключовим фактором встановлення рівноважної ціни на ринку. У ситуації із депозитним ринком – це рівноважна відсоткова ставка на депозити. Крім того, знаючи поточну конкурентну ситуацію на ринку, можна запроваджувати використання тих чи інших регулятивних заходів зі сторони зовнішнього чи внутрішнього регулятора.

Проблема в адекватній оцінці рівня конкуренції на ринку банківських послуг спонукала дослідників постійно шукати нові методи для цього. Найвідомішими з них, які були в подальшому успішно адаптовані на банківському ринку, є моделі Бреснахана, Панзара-Роса, Бертрана, Івата, Монті-Кляйна, Барроса-Модесто та ін.

В Україні процес оцінки рівня конкуренції в банківському секторі в руслі останніх реформ набуває особливої актуальності і поширення. Стосовно вітчизняного депозитного ринку, то тут спостерігається нестача якісного аналізу даної проблематики на відміну від зарубіжної практики. Тому даним дослідженням ми спробуємо вирішити цю задачу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми визначення рівня конкуренції в банківській системі однаково цікавлять як іноземних, так і вітчизняних дослідників. Серед популярних іноземних експертів можна виділити наступних: С. Дробішевський та С. Пащенко [2], М.Є. Мамонов, С.Р. Мойсєєв, Й. Моші, А. Канхото, В. Дінгер та ін. Серед вітчизняних науковців проблема оцінки рівня конкуренції в банківському секторі є однією із основних напрямків досліджень для С.В. Леонова [4], Н.І. Корецької, А.С. Ярошенко, А.О. Єпіфанова та ін.

Метою даної роботи є визначення оптимального рівня конкуренції на депозитному ринку України на основі неструктурної моделі Барроса-Модесто та виявлення основних чинників, які впливають на значення цього рівня.

Результати дослідження. У даній роботі для оцінки рівня конкуренції на депозитному ринку було обрано саме модель Барроса-Модесто, розробка якої належить двом португальським вченим: Ф. Барросу і Л. Модесто [6, с. 869–886], які у своєму дослідженні проводили аналіз банківського ринку Португалії протягом 1990–1995 рр. Увесь банківський ринок був розділений на два основні сегменти: кредитний і депозитний. Ціль, яку переслідували науковці в даній роботі, в ході детального аналізу виявити ключові фактори, що здійснюють вплив на виділені ринки, зокрема, на кредитні та депозитні відсоткові ставки. На основі цих факторів можна було б здійснювати внутрішнє регулювання процесів, які відбуваються на ринках. У результаті проведеного дослідження було виявлено, що свідчення існування деякого внутрішнього втручання зовнішніх регуляторів є доречним тільки для кредитного ринку (ставок по кредитах) на відміну від

депозитного. Рівень конкуренції на досліджуваних ринках у даному випадку виступав одним із факторів, вплив якого також брався до уваги під час проведеного кореляційного аналізу.

Модель Барроса-Модесто належить до типу так званих неструктурних моделей, які на противагу структурним дозволяють урахувувати поведінку окремих банків на ринку та виокремлювати вплив кожного з них на загальний рівень установленої конкуренції [6, с. 869–886]. Ураховуючи все те різноманіття існуючих моделей для оцінки рівня ринкової конкуренції, ми у своєму дослідженні обрали саме модель Барроса-Модесто через ряд переваг, які вона надає [6, с. 869–886; 4, с. 282–296]:

- дозволяє розмежовувати банківський ринок на окремі його сегменти – кредитний і депозитний ринки;
- за допомогою даної моделі можна отримати кількісне вираження рівня конкуренції;
- є універсальною для різних країн через використання відкритої статистичної інформації, що забезпечує можливість проведення міжрегіонального порівняльного аналізу рівня конкуренції в різних банківських системах;
- ураховує специфіку клієнтської бази банків (фізичних та юридичних осіб), а також дозволяє врахувати взаємозамінність банківських послуг для даних категорій клієнтів;
- дозволяє врахувати цінові та нецінові параметри банківської діяльності.

Формалізований запис моделі Барроса-Модесто має наступний вигляд (1, 2):

$$U(x) = \sum_{i=1}^n \alpha_i c_i - \frac{1}{2} (\delta \sum_{i=1}^n c_i^2 + 2\omega \sum_{j=1}^n c_i c_j) + \sum_{i=1}^n \mu_i d_i - \frac{1}{2} (\beta \sum_{i=1}^n d_i^2 + 2\gamma \sum_{j=1}^n d_i d_j), \quad (1)$$

де $U(x)$ – корисність банківських послуг;

$\alpha, \delta, \omega, \mu, \beta, \gamma$ – параметри моделі;

c_i, c_j, d_i, d_j – обсяг наданих кредитів та залучених депозитів;

i, j – функціонуючий банк, де $i=1, \dots, n; j=1, \dots, n$ (n – загальна кількість банків), $i \neq j$.

$$m = y + \sum_{i=1}^n r_i^d d_i + \sum_{i=1}^n r_i^c c_i, \quad (2)$$

де m – кількість ресурсів, які користувачі витрачають на придбання товарів та послуг, не пов'язаних безпосередньо із кредитними і депозитними послугами;

y – доходи споживачів;

r_i^d, r_i^c – відсоткові ставки за кредитами та депозитами відповідно.

Саме рівняння оцінки рівня конкуренції банківської системи (CL) за моделлю Барроса-Модесто має такий вигляд (3):

$$CL = U(x) + m, \quad (3)$$

Оскільки наше дослідження стосується безпосередньо лише депозитного ринку України, то для подальших розрахунків обмежимося виключно тією частиною формул (1, 2), які описують саме депозитний ринок. Рівень конкуренції при цьому розраховуватиметься наступним чином (4):

$$\lambda_t = \frac{\beta/\gamma}{2(1 + \beta/\gamma(n_t - 2))}, \quad (4)$$

де λ_t – рівень конкуренції на депозитному ринку в період t ;

n – загальна кількість банків, які ведуть свою діяльність у період t .

Оскільки рівень конкуренції носить кількісний характер, він може набувати різних значень, які потрібно інтерпретувати наступним чином:

– якщо $\lambda_t = 1$, то на ринку встановлена абсолютна монополія на надання депозитних послуг кількома основними банками;

– якщо $\lambda_t = 0$, то на ринку панує висока конкуренція між банками;

– якщо $\lambda_t < 0$, то ринок перебуває у стані, наближеному до досконалої конкуренції.

У даному дослідженні ми охопили період 2003–2015 рр. Усі вхідні дані, необхідні для побудови моделі Барроса-Модесто, були зібрані із офіційних ресурсів Національного банку України [1; 5]. Використовуючи вбудовані в MS Excel засоби побудови лінійної регресії, були отримані наступні результати (табл. 1).

Таблиця 1
Результати розрахованого значення рівня конкуренції на депозитному ринку України за 2003–2015 рр.

Рік	Кількість банків	Рівень конкуренції на ринку
01.01.2003	157	0,00325
01.01.2004	157	0,00325
01.01.2005	160	0,00318
01.01.2006	163	0,00313
01.01.2007	169	0,00301
01.01.2008	173	0,00294
01.01.2009	182	0,00279
01.01.2010	179	0,00284
01.01.2011	175	0,00291
01.01.2012	175	0,00291
01.01.2013	175	0,00291
01.01.2014	180	0,00282
01.01.2015	158	0,00323

Значення параметрів моделі β , γ дорівнюють, відповідно, 0,99 і -1, коефіцієнт детермінації R^2 при цьому дорівнює 0,99, що свідчить про високу якість побудованої моделі.

Як бачимо із отриманих результатів, розраховані значення рівня конкуренції на депозитному ринку України протягом досліджуваного періоду не є високими і поступово зменшуються. Однак виключенням став 2015 р., коли значення рівня конкуренції різко підвищилось. Це свідчить про збільшення конкуренції між вітчизняними банками на депозитному ринку до 2015 р., після чого відбулася різка деформація ситуації на користь монополізації ринку. Такий стан ринку цілком зрозумілий і логічний, оскільки тут значну роль відіграє та кількість банків, які вели свою діяльність на ринку банківських послуг у той чи інший період (рис. 1).

Як бачимо, протягом 2003–2009 рр. спостерігалось постійне збільшення кількості банків, представлених в

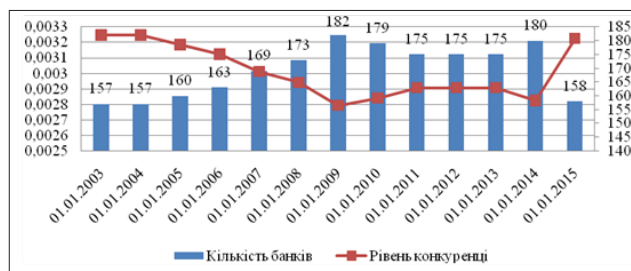

Рис. 1. Динаміка зміни рівня конкуренції на депозитному ринку України відносно загальної кількості банків протягом 2003–2015 рр.

українській банківській системі. На цей самий період припадає поступове зменшення абсолютного значення розрахованого, що свідчить, відповідно до представлених вище роз'яснень, про зростання рівня конкуренції на депозитному ринку. Протягом наступних п'яти років рівень конкуренції незначно коливався паралельно із незначною зміною кількості банків. Активна державна політика 2014–2015 рр. відносно реформування банківської системи України, одним із напрямків якої була політика скорочення кількості банків, спровокувала зміни напрямку розвитку конкуренції на депозитному ринку в сторону його монополізації. Таким чином, найвищий рівень конкуренції припадає на початок 2009 та 2014 рр., а найнижчий – на початок 2003 та 2015 рр.

Висновки. Відповідно до поставленої мети, необхідно було визначити наявний рівень конкуренції на депозитному ринку України на основі неструктурної моделі Барроса-Модесто та знайти основні чинники, які впливають на значення цього рівня. Проаналізувавши існуючі моделі оцінки рівня конкуренції на ринку, для проведення даного дослідження було обрано саме модель Барроса-Модесто. Звичайно, поряд з усіма позитивними сторонами використання цієї моделі їй притаманні і певні недоліки, наприклад, недосконала чіткість отриманих результатів, оскільки модель Барроса-Модесто дозволяє визначити тільки крайні точки структури банківського ринку – абсолютну монополію і досконалу конкуренцію, а також виключає можливість внутрішньої змови між банками. Однак, незважаючи на це, модель Барроса-Модесто дозволяє всебічно оцінити конкретні сектори банківської системи – кредитний і депозитний ринки. Протягом досліджуваного періоду 2003–2015 рр. було виявлено зміну значення рівня конкуренції на депозитному ринку прямопропорційно до зміни функціонуючих комерційних банків у конкретний період часу, що свідчить про те, що саме кількість банків є одним із основних факторів, який впливає на рівень конкуренції.

Список використаних джерел:

1. Грошово-кредитна та фінансова статистика / Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897.
2. Дробышевский С. Анализ конкуренции в российском банке / С. Дробышевский, С. Пашенко. – М. : ИЭПП, 2006. – 130 с.
3. Єпіфанов А.О. Науково-методичні підходи до оцінки рівня конкуренції в банківській системі / А.О. Єпіфанов, А.С. Ярошенко // Збірник наукових праць «Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України». – 2011. – Вип. 31. – С. 16–29.
4. Леонов С.В. Інвестиційний потенціал банківської системи України : [монографія] / С.В. Леонов. – Суми : УАБС НБУ, 2009. – 375 с.
5. Періодичні видання Національного банку України / Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=15727773&cat_id=36450.
6. Barros, F. Portuguese banking sector: a mixed oligopoly? / F. Barros, L. Modesto // International Journal of Industrial Organization. – 1999. – № 17. – Р. 72–86.

Анотація. В роботі розглянута актуальна во всем мире проблема оценки уровня конкуренции на примере депозитного рынка Украины. Наличие или отсутствие конкуренции на рынке, а также ее качественная характеристика являются индикаторами развития рыночных отношений. Список существующих моделей, с помощью которых проводят оценку уровня конкуренции, достаточно широк, однако сложность выбора той или иной модели заключается в специфике ведения банковской деятельности и наличия всей необходимой статистической информации. Проведя детальный анализ основных моделей оценки уровня конкуренции, мы решили в данной работе использовать для исследования отечественного депозитного рынка модель Барроса-Модесто. По нашему мнению, именно эта модель является одной из лучших, и полученные с ее помощью результаты могут быть адаптированы для Украины. Кроме того, данная модель позволяет оценивать уровень конкуренции не только на депозитном рынке банковской системы, но и на кредитном, что может стать интересной основой для дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: банк, депозит, депозитный рынок, конкуренция, модель Барроса-Модесто.

Summary. This article examines the current worldwide problem of assessing the competition level on the example of the deposit market in Ukraine. The presence or absence of competition in the market and its qualitative characteristics are indicators of market relations. Existing models by which assess the level of competition is wide enough, but the difficulty of particular model choice is the specifics of banking activities and the availability of all the necessary statistical information. After a detailed analysis of key valuation competition level, we decided to use this work for the study of the domestic deposit market model Barroso, Modesto. In our opinion, this model is one of the best and got through it the results can be adapted for Ukraine. In addition, this model allows to evaluate not only the competition in the deposit market of the banking system, but the credit that can be an interesting basis for further research.

Keywords: bank deposit, deposit market, competition model Barroso, Modesto.